

NKA Múzeumi Szakmai Kollégium 2010. évi pályázata

1. témakör b) pont Kiállítások megvalósítására

Pályázati azonosító: 2306/1544

Szakmai beszámoló

„Istenek, ősök és sámánok. Egy vietnami hegyi törzs, a brúk vallása.”

Vargyas Gábor vietnami (brú) fotókiállítása Mezőkövesden, Sopronban, Mátészalkán, Budapesten és Pécsen.

E néprajzi-kulturális antropológiai fotókiállítás Vargyas Gábornak egy vietnami hegyi törzs, a brúk között immár negyed évszázada végzett kutatásain alapul. A célja *nem* az, hogy „szép” képeket mutasson be egy távoli egzotikus kultúráról, hanem hogy a tudományos munka során felhalmozott nagy mennyiségű vizuális anyagra építve a brúk vallásáról – a múzeumlátogató közönség számára élvezhető formában – *tudományos keresztmetszetet* adjon.

Ez a vallás nagyjából-egészéből három nagy témakör köré összpontosul. Az első az önellátó földművelés, az égetéses-irtásos „szárazrizs” termesztés; a rizs éves ciklusa során minden egyes technikai fázist meghatározott vallásos rítusok kísérnek. A tablók ezt a kettősséget, a „tényleges” és a „rituális” technikák összefonódását mutatják be egy év keresztmetszetében, az erdőirtástól a betakarításig. A második nagy témakör a halottak és az ősök kultusza, azaz a temetkezés, illetve az azt követő periodikus halotti emlékünnepek, amelyek végén, három generáció elteltével, a *halottakból ősök* lesznek. A tablók e grandiózus rítusok folyamatanalízisét, egy időben soha meg nem szakadó, lélegzetelállító rítus-együttes vizuális keresztmetszetét adják – a halál beálltától a test eltemetéséig; azt követően a „recens” halottak számára végzett évenkénti áldozatbemutatástól a tízévenkénti „másodlagos temetkezésekig”, ahol a halottakat szimbolikus formában „exhumálják” (kis vasdarabok formájában szimbolikusán megtestesítik), majd újra eltemetik; s a „kör” végén, három generáció (!) múlva, a „vashalottak” végleges eltemetésétől ősökké alakulásukig. A brú vallás harmadik nagy tartománya az egyénnel és annak sorsával, a betegségekkel és a balszerencsével illetve a természetfeletti csapások magyarázatával kapcsolatos. Ez a szféra – a magyar olvasóközönség és a múzeumbarátok számára már jóval ismerősebb – sámánizmus és (vallásos-mágikus) gyógyítás szférája, amely a brúknak az emberek világát és sorsát irányító és felügyelő, természetfölötti lényekbe vetett hitét tükrözi. A tablók itt – korábbi publikációkra alapozva – néhány kiemelt témára koncentrálnak (a sámán felszerelési tárgyai: sámánfejdísz, sámánoltár; divinációk, a lélek visszahívása, tisztító rítusok, a sámánoltár évenkénti ünnepe).

A kiállítás mindezeknek megfelelően négy nagyobb tematikai egységre tagolódik. Az első, rövid bevezető egység *általában* a brú kultúrát (a falut, a házakat), a brú embereket, illetve a létük keretét szolgáló tájat mutatja be; a második az agrárciklust, a harmadik a temetkezést, a negyedik a samanizmust. Mivel a cél mindenekelőtt teljes rítusok és folyamatok tudományos és didaktikai szempontokat követő bemutatása, a fotók nem önmagukban – ahogy az a konvencionális fotókiállításokon általában szokásos –, bekeretezve, paszpartuzva, mint önálló *képek*, hanem – vinil öntapadós fóliára nyomtatva, 5 mm vastag habosított PVC – *tablókon* kerülnek bemutatásra. A kiállítás teljes anyaga 75 tabló (15 darab 100x70 centiméteres „nagy” és 60 darab 70x50 centiméteres „kicsi”), rajtuk 163 darab fotóval. Egy-egy tabló egytől négyig terjedő fotót tartalmaz, témacsoportonként a következő megoszlásban: bevezetés: 12 fotó/7 tabló (3 nagy + 4 kicsi); az agrárciklus és rítusai: 45 fotó/21 tabló (3 nagy + 18 kicsi); a temetkezés, halotti emlékünnepek, öskultusz: 68 fotó/25 tabló (5 nagy + 20 kicsi); sámánizmus, betegség és gyógyítás: 37 fotó/17 tabló (3 nagy + 14 kicsi). Ehhez járul végül a fogadófal (1 nagy tabló) + 4 (kis) szövegtabló, amely az egyes egységek elé írt kétnyelvű (magyar és angol) összefoglaló szövegeket tartalmazza. Minden egyes fényképet

ugyancsak kétnyelvű fényképmagyarázatok kísérnek, a fényképek alá nyomtatva. A tablók kiemelkedően magas színvonalú grafikai tervezését a miskolci „Á.Tóth és Barátai Produkciós és Reklámügynökség Kft.” grafikai stúdió végezte; a kivitel a debreceni Kapitális Nyomda munkáját dicséri. A kiállítás tudományos értékét növeli, hogy kétnyelvű (magyar/angol) katalógus készült hozzá, amely az egyes tematikai egységek szöveg-összefoglalóit és 15 darab színes fényképet tartalmaz. (Tervezte és szerkesztette Nemes Péter; nyomdai előkészítés: L'Harmattan Kiadó, Budapest; nyomdai kivitelezés: Kapitális Nyomda, Debrecen. Az angol szövegek lektorálását Vidacs Bea végezte).

A kiállítás Viga Gyula és Viszóczy Iлона muzeológus kollégák kezdeményezésére, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, Herman Ottó Múzeum (Miskolc) és a mezőkövesdi Matyó Múzeum támogatásával valósult meg egy, a Nemzeti Kulturális Alapprogram Múzeumi Kollégiumánál elnyert pályázat (2306/1544) révén. Tekintettel arra, hogy a támogatás elnyerésének feltétele volt, hogy a kiállítást az első kiállító helyen túl legalább három további helyszínen kell bemutatni, helyszínenként legkevesebb 6 hétig, a vándorkiállítás e beszámoló nyomdába adásáig az alábbi helyeken – és az alábbi kollégák közreműködésével – került bemutatásra: 2010. október 9. – december 12.: Mezőkövesd, Matyó Múzeum (Viszóczy Iлона); 2011. január 7. – március 15.: Sopron, Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, Soproni Múzeum („Lábasház”, Kücsán József); 2011. március 21. – május 20.: Mátészalka, Szatmári Múzeum (Cserenyák László); 2011. június 2. – augusztus 20.: Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, budavári épülettömb (I. Országház u. 30.), „Jakobinus terem” (a terem az MTA Társadalomkutató Központ, Várgondnokság felügyelete alá tartozik; a kiállítás rendezésében közreműködött: Kücsán József); 2011. szeptember 13. – november 13.: Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága – Janus Pannonius Múzeum, Pécs (Várostarténeti Múzeum, Pásztor Andrea). A kiállítás sikerére való tekintettel – a pályázatban tervezettekén túl – jelenleg további helyszínekről is folynak tárgyalások: az már biztos, hogy 2011. december 2. – 2012. február 28. között Nagyatádon, a Városi Múzeumban is bemutatásra kerül, de további helyszínek is tervbe vannak véve, közülük legalább egy külföldön.

Ahány helyszín, annyiféle kiállítóterem, annyi négyzetméternyi falfelület és légköbméter, annyi eltérő kiállítási lehetőség és technikai megoldás – a kiállított anyag így sohasem azonos. Noha a tablók sorrendje elvileg adott, a rendelkezésre álló hely megszabta, hogy mit és hogyan lehetett kiállítani. Sopronban és Pécsen a kiállítóterem tágassága lehetővé tette brú tárgyi anyag (mindenekelőtt a vallási élet tárgyai: sámánoltár, házioltárok, rizssör ivására szolgáló kerámia edény, bambusz szívószálakkal, sámánfejdíszek, a sámán egyéb felszerelési tárgyai, fogadalmi figurák; de ezen felül hétköznapi használati eszközök: főzőedények, ruhák, ékszerek, kosarak, halászó eszközök, zeneszerszámok stb.) bemutatását is. (A tárgyi anyag Vargyas Gábor tulajdona.) A Jakobinus teremben Budapesten ugyanakkor – hely hiányában – csak a „bevezető” és a „temetkezés/öskultusz” tárgykör fotói kerül(het)tek kiállításra; Mezőkövesden és Sopronban a tablók egymás alatt két sorban fértek el (ami felerősítette egymásra felelgető hatásukat); Mátészalkán két-két témakört – és azon belül az egy sorba rendezett tablókat – egy emelet választotta el egymástól. Mindezek a helyszínbeli különbségek és lehetőségek a kiállítások rendezését meg-megújuló örömteli feladattá tették, ugyanakkor módot adtak rá, hogy különféle rendezési koncepciókat kipróbáljunk.

A kiállításához – a pályázati kiírás feltételeinek megfelelően – minden helyszínen rendszeres múzeumpedagógiai foglalkozások és filmvetítés (Vargyas Gábor: *Yao prong. Ünnepek a segítőszellem tiszteletére*. 52 perc, 2001.) kapcsolódtak; a megnyitókön Vargyas Gábor minden alkalommal kb. 1 órás kiállításvezetést tartott. Mezőkövesden és Sopronban a

megnyitó beszédet Sárkány Mihály, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének osztályvezetője; Mátészalkán Cservényák László múzeumigazgató; az MTA Jakobinus termében, Budapesten Zempléni András kutatóprofesszor (Párizs – Budapest); Pécssett Nagy Zoltán, a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense tartotta. (Sárkány Mihály, Zempléni András és Nagy Zoltán megnyitó beszédét lásd mellékelve).

Összességében a kiállítás szervesen illeszkedett ahhoz a tudományos programhoz, amit Vargyas Gábor 2008-ban, interneten közzétett „Brú fono-foto-video-téka” című html-publikációjával (elérési út: <http://www.etnologia.mta.hu/tudastar/vargyasproject/index2.html>) megkezdett: nevezetesen, hogy a terepkutatás során készített nagy mennyiségű dokumentációt a modern kor technikai vívmányainak felhasználásával (multimédiás eszközök, számítógépes grafikai tervezés révén megvalósított fotókiállítás, stb.) a tudományos kutatás és az érdeklődő nagyközönség számára hozzáférhetővé tegye. Ilyen értelemben a kiállítás sikere túlmutat önmagán és a vizuális eszközök újfajta felhasználásának eddig nem teljesen kiaknázott lehetőségeit tágítja.